

justitie Waar ligt de grens tussen geestelijk gezond en gestoord?

door Carolina Ió Galbo

Vragen over Breiviks brein

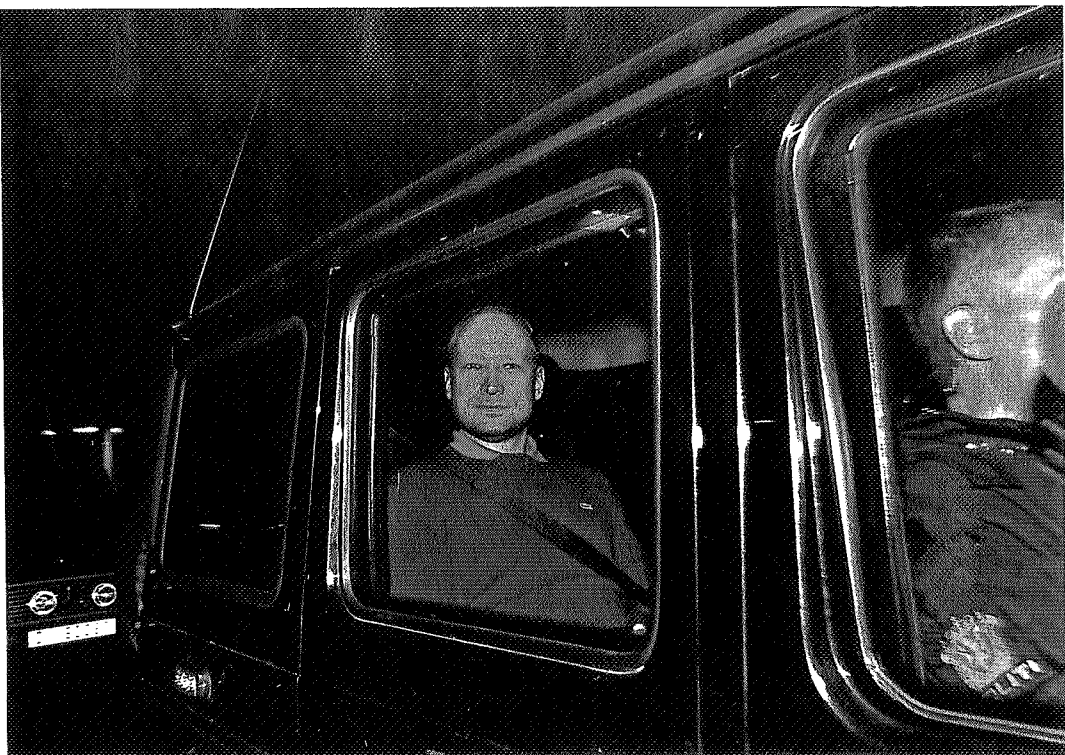
Is het mogelijk dat iemand die volledig ontoerekeningsvatbaar is volgens een nauwkeurig uitgedacht plan tientallen mensen in koelen bloede om het leven brengt? Anders gezegd: kun je tegelijkertijd gestoord én beheerst en doelgericht zijn?

Dat is de vraag die heel Noorwegen bezig houdt, sinds een team van medici vorige week tot de conclusie kwam dat de tweeëndertigjarige terrorist Anders Breivik noch psychotisch noch schizofreen is, en volledig toerekeningsvatbaar moet worden verklaard. Het team, dat Breivik maandenlang in de gevangenis in Oslo heeft geobserveerd, keerde zich daarmee tegen de verklaring van twee forensische psychiaters die door de rechtbank waren aangeesteld. Die waren, na dertien gesprekken, juist tot het oordeel gekomen dat de terrorist als volledig ontoerekeningsvatbaar moest worden bestempeld. Breivik zou in zijn eigen wereld leven, al zijn gedachten en daden zouden worden gestuurd door zijn waanbeelden. Kortom: Breivik leed aan paranoïde schizofrenie.

Hoe kunnen de verklaringen zo uiteen lopen? En als Breivik wél ontoerekeningsvatbaar was, hoe was hij dan in staat zijn moordpartij zo minutieus voor te bereiden en zijn wapens zo precies te richten?

Volgens Thomas Rinne, forensisch psychiater en medisch directeur van

Een objectieve schaal voor toerekeningsvatbaarheid bestaat in ieder geval niet

Anders Breivik: toerekeningsvatbaar of niet?

het Pieter Baan Centrum, is het heel goed mogelijk dat een persoon met paranoïde schizofrenie in een psychose zo doelbewust en trefzeker handelt. 'Het geval van Breivik doet mij denken aan de zaak van de unabomber in de Verenigde Staten in de jaren zeventig,' zegt hij. 'De man was hoog intelligent, studeerde wiskunde aan Harvard en was een tijdje docent. Daarna takelde hij af en trok zich terug in de bossen van Montana. Vanuit een blokhuut fabriceerde hij bompakketten die hij naar universiteiten en vliegtuigmaatschappijen stuurde omdat hij vond dat de mens de natuur vernietigde en hij dat wilde stoppen. Dat deed hij jarenlang met een toemende perfectie. Drie mensen kwamen om, twintig raakten gewond.

Toen hij publicatie van zijn manifest in de *New York Times* eiste, herkende zijn familie hem in de tekst als afzender en kwam men hem op het spoor. Hij was volledig paranoïde schizofreen en toch tot secuur handelen in staat. Maar wat er echt met Breivik aan de hand is, kan ik niet beoordelen omdat ik het moet doen met de informatie die via de pers doorsijpelt.'

Een objectieve schaal voor toerekeningsvatbaarheid bestaat in ieder geval niet, zegt Rinne. 'Wij wegen mee hoe de psychose een rol speelt bij het totstandkomen van een delict. Je kijkt welke componenten van een stoornis doorwerken op het delict, en hoe bijvoorbeeld stress en omgeving een rol spelen. Iemand kan in een schizofrene psychose

denken dat een persoon de duivel is en dat hij die moet vermoorden om de wereld te redden, ook al weet hij dat iemand vermoorden niet goed is. Dan vormt de psychotische waan de basis en zou hij volledig ontoerekeningsvatbaar zijn. Heel psychotische mensen hebben minder mogelijkheden om hun gedrag te sturen en daar houden we in ons strafrecht rekening mee. In Noorwegen doen ze dat ook. Maar in Nederland kennen we vijf gradaties: van volledige ontoerekeningsvatbaarheid, tot volledige toerekeningsvatbaarheid. In Noorwegen zijn er drie gradaties, daar is minder differentiatie.'

Rinne zegt er vertrouwen in te hebben dat de forensische psychiaters in Oslo Breivik

goed hebben onderzocht. 'Het zijn niet de eerste de beste psychiaters en hun rapport is ook nog eens voorgelegd aan een commissie van psychiaters die kritisch heeft gekeken welke methodes zijn toegepast. Hoe goed opgeleid het medische team in de gevangenis is dat hun conclusie tegensprekt, kan ik niet beoordelen. De belangrijkste vraag

Veel Noren hopen dat Anders Breivik toerekeningsvatbaar wordt verklaard

is: baseren ze zich alleen op observaties of ook op provocerende vraaggesprekken? Pas als je als psychiater de verdachte vriendelijk onder druk zet, kun je de psychotische waan zien opbloeien. Psychotische patiënten kunnen zich in de gevangenis doorgaans goed handhaven door de structuur die er heerst. Alleen als je ze provoceert in een interview, is mijn hypothese, kun je

een goede indruk krijgen van wat er echt speelt.'

Forensisch psychologe Corine de Ruiter zegt het te betrouwen dat bij het eerste rapport over Breivik geen enkele psycholoog betrokken was. 'Ik vind dat niet goed. Psychologen hebben een andere invalshoek. Zij gebruiken tests om na te gaan of iemand bijvoorbeeld een psychose fingeert om onder een straf uit te komen. Psychiaters baseren zich voornamelijk op hun klinische blik op de persoon. Ik was verbaasd dat twee psychiaters die niet opgeleid zijn om zulke tests uit te voeren de rapportage deden. De psychiaters zeggen in de pers dat hij paranoïde schizofrenie zou hebben, maar ik maak uit niets die psychotische symptomen op, hallucinaties zoals stemmen en visioenen, behalve dat hij zich als redder van de westerse samenleving ziet. Hij lijkt erg intelligent te zijn, hebben de psychiaters hem op simulatie onderzocht? Op basis van het manifest kun je weinig concluderen. Er is een verschil tussen gewone paranoïa en een paranoïde waan waarin de realiteit weg is. Zijn manifest lijkt op ideeën die meerdere mensen in deze tijd hebben en staat niet totaal buiten de realiteit.' Met een zucht: 'De forensische psychiatrie en psychologie zijn helaas nog geen specialismen met vastomlijnde methodiek en diagnostiek. Natuurlijk blijft zo'n onderzoek naar Breivik altijd voor een deel interpretatie, maar de ruis wordt minder als je afspreekt wat de juiste wetenschappelijke methode voor je onderzoek is. Nu heerst toch te veel willekeur.'

Veel Noren hopen intussen dat Anders Breivik toerekeningsvatbaar wordt verklaard, zodat hij een levenslange gevangenisstraf kan krijgen en zich nooit meer op straat kan vertonen.

Openbaar Aanklager Svein Holden heeft laten weten geen nieuwe beoordeling aan te vragen. 16 April begint het proces van Breivik, of hij nu ontoerekeningsvatbaar is of niet. ■

